

KOVÁCS SÁNDOR

HÁNYATOTT SORSÚ MAGYAR EMLÉKEK SZOLYVÁN

Munkácstól északra, a Verecke-i-szorosként ismert Latorca-völgy legjelentősebb települése Szolyva (*ukránul* Свалява, *németül* *Schwalbach*). Ma az 1957 óta városi ranggal bíró település a Munkácsi járás kilenc másik települését egyesítő kistérségének központja. A 2001-es ukrainai népszámlálás adatai szerint lakossága 17 145 fő, ebből 335 fő magyar nemzetiségű. Neve a környék megszámlálhatatlan ásványvíz-, sósvízforrásának szláv megnevezésével (*szoly* = *só*) hozható összefüggésbe. Tehát nem véletlen a névadó Szolyvai (*Szvaljavka*)-patak elnevezése sem, amely itt ömlik a Latorcába. A település a 12. században a Betke család tulajdonában volt. A 13. században Bánk bán nádor veje, Simon ispán birtokolta, de az 1213-as merénylet után II. András király elvette tőle. 1263-ban V. István király Aladár tárnokmesternek ajándékozta. 1430-tól a szentmiklósi uradalom részeként a Perényiek birtokolták. Később a Nyáryak, az Esterházyak, a Lónyayak tulajdonában volt. A Rákócziak kora meghatározó volt a település életében. A Vezérlő Fejedelem zászlója alatt a környező települések népéhez hasonlóan Szolyva lakóit is megtaláljuk. A Rákóczi-szabadságharc után ez a település is a szabadságharc leverését pénzelő Schönborn családra szállt. A hatalmas Schönborn-uradalmon belül Szolyva, mint a Verecke felé vezető országút fontos állomása és az erdőkitermelés egyik központja, dinamikus fejlődésnek indult. Sok német telepes költözött ide. 1798-ban Szolyva vásártartási jogot kapott. A 19. század végén a Galíciába vezető vasút megépítése után (1887) fejlődése újabb lendületet vett.

AZ ÁSVÁNYVÍZFORRÁSOK

Amikor az Úr e vidéket teremtette, nem bánt szűkmarkúan a szépséggel, és bőven osztogatta azt a hegyeket-völgyeket járva. Ám még arra is kiterjedt a figyelme, hogy az általa alkotott gyönyörű tájon az ott élők és a vándorok számára a forrásvíz is biztosítva legyen. Az erdős Kárpátok csodálatos hegyoldalaiban és völgyeiben a homokkő-mészkö kőzetrétegen át megszámlálhatat-

lan ásványvízforrás tör a felszínre. A lét eme fontos alapelemét adó forrásokat a helyi ruszinok szent kutaknak (*szvjata krinicja*) nevezik. A források éltető vízéhez, a borvízhez – ruszinosan borkúthoz – megannyi legenda és regula kötődik. A szent kutak vizének fogyasztása ősidők óta szertartásos, azaz a borkútnak meg kell adni az illendő tiszteletet. Nyáron például a hőség-től felhevült testet először le kell hűteni, vagyis meg kell mosni kezünket, majd arcunkat a szent forrás vizében. Ezután három kis korty borvízzel emésztő szerveinket hozzá kell szoktatni a jéghideg hűsítőhöz. Csak ezt követően ihatunk vagy tölthetjük meg kulacsainkat az életerőt adó friss forrásvízből.

Az itt élők jól ismerték a földből fakadó számtalan szvjata krinicja vizének gyógyító erejét. Rájöttek, hogy a fogyasztása mellett gyógyhatású fürdőre is alkalmas. A forrásokat faodúkkal, gallyakból font kalyibákkal vették körül, a fürdéshez a vizet földbe vájt gödrökben, egyik fenekétől megszabadított hordóban vagy kádakban izzó kövekkel melegítették fel.

Szolyva nevét sok-sok évszázad óta a környékbeli ásványvízforrások tették ismertté. 1463-ban a Mátyás király parancsára végzett határjárásról a leleszi konvent által kiállított okmányban határpontnak a Szolyva közelében, a Latorca jobb partján, a hegyoldal homokköves kőzetében fakadó savanyúvízforrást jelölték meg. A források vizét a 18. század végétől cserépkorszakban, majd palackokban messze földre szállították, nemcsak Magyarországon, hanem a környező országokba is. 1843-ban a *Közhasznu*

Honi Vezér Kalendárium a szolyvai ásványvízről így írt: „*Hires a' szolyvai savanyú viz is, leginkább azon különös sajátágánál fogva, miszerint az be nem dugott edényekben is erejét soká nem veszti. Mi okból azt hordókban bőven hordják Zemplénbe, Szabolcsba is.*”

A szolyvai forrásoknál sok nevezetes személyiség fordult meg, többek között II. Rákóczi Ferenc is. 1709. február 1-jén a fejedelem itt várakozott az öt meglátogató Sieniawski lengyel herceg, katonai főparancsnok feleségére.

A szolyvai forrásvíz mellett közkedveltek lettek többek között a környékbeli Polena (*Polyana*), Kispálos (*Pavlovo*), Dombostelek (*Ploszke*), Szarvaskút (*Olenyovo*), Hársfalva (*Nelipino*) forrásai is. A szomszédos Galambos (*Holubine*) község melletti Luhi dülő két jelentős ásványvízforrása, a Margit- és az Erzsébet-forrás már a 19. század derekán országos hírnévre tett szert. 1842-ben a lúgos bikarbonátos vizek között a legtisztább, a legkedveltebb élvezeti és gyógyvíznek minősítették, amelyet a gyomor, a belek, a hólyag, de különösen a légzőszervi hurutos bántalmak kezelésére javasoltak.

1795-ben Sebeők András beregvármegyei orvos több forrásvíz összetételét elemezte. A 19. században már néhány tanulmány, tudományos elemzés foglalkozott a Szolyva környéki savanyúvízzel. Többek mellett 1860-ban Molnár János budapesti gyógyszerész az itteni forrásvizek vegyelemzéséről a Magyar Királyi Természettudományi Társulat ülésén értekezést tartott. Később több kiváló kutatóorvos, tudós hívta fel a figyelmet a Szolyva környéki forrásvizek gyógyhatására. Természetesen a különböző vegyelemzések között van eltérés. A szolyvai víz esetében mi most a dr. Molnár Nándor által 1911-ben elvégzett elemzést adjuk közre. Eszerint 1000 g víz ásványianyag-tartalmának főbb összetevői grammokban: $\text{KHCO}_3 - 0,0059$, $\text{NaHCO}_3 - 7,6840$, $\text{LiHCO}_3 - 0,0097$, $\text{NH}_4\text{CO}_3 - 0,0109$, $\text{Mg}(\text{HCO}_3)_2 - 0,1041$, $\text{Ca}(\text{HCO}_3)_2 - 0,8322$, $\text{Fe}(\text{HCO}_3)_2 - 0,0038$, $\text{NaBO}_2 \cdot \text{H}_2\text{O} - 0,1605$, $\text{NaCl} - 0,2514$, $\text{H}_4\text{O}_4\text{Si} - 0,0230$.

A Szolyva környéki ásványvizek kiváló minőségét 1855-ben Párizsban, 1866-ban és 1873-ban Bécsben, 1896-ban pedig a millenniumi kiállításon is elismerték. Azóta pedig megszámlálhatatlan kitüntetésben részesültek.

Ma Szolyva környékén 8 olyan ásványvízforrás található, ahol az ásványvíz-kitermelés meghaladja a napi 900 m³-t. Palackozással 13 gyár foglalkozik, ahol óránként több mint 50 000 palackot töltenek meg. A szovjet korszaktól kezdve a szolyvai ásványvizet *Szvaljava* néven az 1946-ban fűrt kútból nyerik. A palackozó üzem 1950-től kezdve a jóval tekintélyesebbre bővült Luhi Ásványvízforgalmozó Vállalat alá van rendelve.

A szovjet korszakban a korábbi fürdők helyén országos jelentőségű gyógyszállókat, szanatóriumokat létesítettek. Ma ezek – zöme felújítva, részben privatizálva – összességében egyszerre több mint 3000 gyógyulni vágyót tudnak fogadni.

A FAFELDOLGOZÓ GYÁR

1908-ban külföldi befektetők bevonásával a Bécsi Magyar Fakereskedelmi Rt. a Schönborn-uradalomtól megvásárolt erdő hasznosítására Szolyván ipartelepét létesített. A *Magyar Fakereskedő* című lap 1908. december 15-i számában beszámolt a megnyitőről:

„Legujabban azonban a Fakereskedelmi részv. társaság a gróf Schönborn-Buchheim munkácsi uradalmától Szolyva környékén vásárolt 25.000 kat. hold kiterjedésű bükkfa-állományt, a melynek kihasználása céljából a modern technika minden vimányával felszerelt ipartelepét létesít. Befejezéshez közel van egy ötkeretes gőzfűrészt a szükséges nagyszámu segédgépekkel ellátva, tervbe van véve egy vegyi gyár létesítése is, de első sorban kiépítette a társaság az erdei vasutat, mely a nyersárút (rönköket és tűzfát) az ipartelephez szállítani van hivatva. [...]

November 18-án volt a társaság által épített, a dombostelki és a luhi völgyből a szolyvai ipartelepig vezető, 42 kilométer hosszú iparvasut műtanrendőri bejárása és a telep megnyitási ünnepélye. A meghívott vendégeket a szolyvai állomáson Neumann Hermann, Obersohn Lajos igazgatók és a tisztviselők fogadták. Az üdvözlések kicserélése után a társaság az ipartelepre hajtattott, hol meglepő látvány tárult szemek elé; a kulturától csaknem érintetlen talajon alig két év alatt egy teleputcza létesült harminczhét épülettel; melyeknek már csinos és izléses külseje is hirdeti, hogy a szorgalom és jólét hajlékainak épültek. Nem messze tőlük a hatalmas fűrésztelep, gépház, nyersanyagraktár s még távolabb több mint száz nőtlen munkás befogadására alkalmas kaszárnyaszerű épület.

A formális megnyitási ünnep fedett helyen folyt le. Az üdvözlés első szavait Obersohn igazgató mondotta, szíve egész melegével üdvözölvén a megjelenteket s azon kívánságnak adva kifejezést, hogy a gróf Schönborn Frigyes Károly nevéreől nevezett telep mindenkor az ipar diadalát hirdesse. Végül meleg szavakkal a grófot éltette. Erre Nedeczey János kormányzó tanácsos emelkedett szólásra s lelkesedéstől áthatott szavakban méltányolta a részvénytársaság törekvéseit.

A Fakereskedelmi r.-t. – ugymond – tüzhelyet épített itt a nagyiparnak, vassineivel a kultura fundamentumait rakta le s a villany és gőz hatalmával a természet erőit az emberi ész szolgálatába igazta. [...]

A Fakereskedelmi r.-t. ezen telepe nemzeti missziót is teljesít, a mennyiben ezen ruténlakta vidéken a magyarság védőbástyája és a magyar szellem és nemzeti érzés terjesztője és istápolója; kívánjuk, hogy az is maradjon és anyagilag is felvirágozzék.”

A Magyar Királyi Iparfelügyelők Tevékenysége című kiadvány 1908-ban elismeréssel számolt be a szolyvai munkáslakásokról: „Az 1908. évben létesült ipartelepek közül a Fakereskedelmi részvénytársaság Szolyván létesült gőzfűrésztelepén kiváló gondot fordított a munkáslakások építésére. Körülbelül 60 munkás számára a legmesszebbmenő igényeknek megfelelő munkásházakat építettek. A munkásházak villaszerűek, szabadon állók. Nagy ablakokkal és ajtókkal vannak ellátva és rendszeresen kipadlózva. Minden munkásházhoz kert is tartozik. A házak világítása villanyvilágítással történik. Ugyanezen ipartelepen a munkások számára fürdő, mosdó- és étkezőhelyiség is van építve. A rendes munkáslakással bíró munkások a gyártelep állandó munkásai.”

A hatalmas erdőségek bázisán üzemeltetett fűrésztelep Európában az egyik legnagyobb volt. 1908-ban külföldi befektetők bevonásával létrehozták a Szolyva Magyar Falepárló Rt-t.

1910–11-ben felépült a falepárló üzem 10 lepárló kazánnal (*retortával*). Később még két retortával bővült és a kontinens egyik legjelentősebb falepárlójaként tartották számon. Évente 100 000 m³ bükkfát dolgozott fel, s 1000-1400 munkást foglalkoztatott.

Trianon után a cseh fennhatóság alá került gyár a tulajdonlási huzavona és a világválság miatt válságos korszakot élt át. 1922. április 1-jén, miután a munkások nem egyeztek bele a 25%-os fizetéscsökkentésbe, sztrájkba léptek, a gyár leállt. Az újraindulást követően, 1931-ben a gyárban a termelés ismét leállt. 1936-ban a vállalat – a falepárló gyár, a gőzfűrés, a parkettagyár és egyéb üzemek – részvénytöbbségét a cseh Union Bank szerezte meg. A cég ekkor 1500 munkást és 70 tisztviselőt foglalkoztatott. A második világháborús időszak szintén rányomta bélyegét a termelésre. A szovjet korszakban a vállalatot államosították és Szolyvai Favegyigyárként (*Сваявский лесохимический завод*) működött. Fejlődése az 50-es és 60-as években vett újabb lendületet. Ukrajna függetlenedése után zárt részvénytársasággá alakították át.

Az erdő kitermelésére épült, fentebb már említett kisvasút hossza 1912-ben már 65 km-re bővült, később pedig a szárnyvonalakkal együtt elérte a 88 km-t. Szolyváról Polenán át a Nagy- és Kis-Pinye völgyében megépült vaspálya a gazdasági rendeltetés mellett utasokat is szállított. A kisvasutat véglegesen az 1970-es években számolták fel.

AZ ORSZÁGZÁSZLÓ

Az I. bécsi döntés után kettészakadt Kárpátalja cseh fennhatóság alatt maradt területét az anyaország 1939. március 14-től kezdve pár nap alatt újra birtokba vette. Ezt követően a szolyvai lelkes magyarok, élükön Nuszer Péterrel, a Nemzeti Tanács elnökével elhatározták, hogy a településen Országzászlót állítanak. Szinte néhány nap alatt gyűjtötték össze az emlékmű költségeit. Május 7-én Szolyván felavatták a visszacsatolt ruszinszkói rész első Országzászlóját. Az eseményről az *Új Magyarország* május 10-i számában számolt be: „Szolyván nagyszabású hazafias megnyilatkozás kapcsán avatták fel a Ruténföld első országzászlóját. Az avatásra mintegy 10.000 ember vonult fel zászlók alatt, ott voltak a beszki lengyel határőrség kiküldöttei, a magyar katonai parancsnokságok, Nemes József ezredes, munkácsi kormánybiztos, Cseri Géza erdőigazgató, Dudinszky Béla főszolgabíró és még sokan mások. Dulinszky Gábor munkácsi görögkatolikus esperes, Belenszky István római katolikus plébános, valamint Nuszer Péter; a nemzeti tanács elnökének szavai után Csemitzky Ödön tanácsstag avatta fel az országzászlót az országos nagybizottság nevében. Az ünnepség után megkoszorúzták a kárpáti harcokban hősi halált halt magyar és rutén katonák emlékművét.”

Az ünnepség este a Magyar Házban 200 teritékes bankettel ért véget.

Az anyaországhoz történt visszatérésre kiadott képeslap. A szolyvai Országzászló. (Lux Gyula gyűjteménye.)

Ez az emlékmű is a szovjet rombolás áldozatává vált. Sajnos a cikkben említett hősi emlékműről nem rendelkezünk bővebb információval.

A SZOLYVAI MAGYAR GOLGOTA

A cseh politikusok Kárpátaljához való hozzáállását jól tükrözi Masaryk elnök egyik nyilatkozata. 1920 júliusa és 1921 júniusa között a szovjet kormány a diplomáciai kapcsolatteremtés, a szovjet állam hivatalos elismerésének és a cseh kormánynak a szovjet–lengyel háború iránti semlegességének elérésére Prágába delegálta a Szovjet Vörös kereszt hivatalos misszióját. Masaryk elnök Szolomon Iszidorovics Gillersonnak, a szovjet delegáció vezetőjének tett kijelentését a *Nyugati Magyarság* című lap 1953. szeptember 1-jei számában a prágai *Narodní Listy* 1924. július 11-i számára hivatkozva közölte: „*Én a kárpátaljai ruszinokat, mint csehszlovák és szovjetorosz letétet fogom fel, s mi csehek a ruszinokat az első adandó alkalommal odaadjuk Szovjetoroszországnak. Ezt magának, Uram, hivatalosan kijelentem köztársasági elnök minőségemben. Felhatalmazom önt, hogy erről jelentést tegyen kormányának Moszkvába.*”

A második világháború végén ennek szellemiségében a csehek Sztálin jóindulatának megnyeréséért átengedték Kárpátalját a szovjeteknek. 1944 októberének végén a szovjet hadsereg majdnem a teljes Kárpátalja területét megszállta. A terület szovjet kézre való átjatszása ellenzőinek a szovjet hatóságok elsősorban a magyar és német nemzetiségű lakosságot tartották. Mindenki, aki magyarnak vagy németnek vallotta magát, bűnösnek számított. A sztálini gépezet magyarokkal és németekkel szemben támasztott és táplált bizalmatlansága a legkülönbözőbb hatalmi szinteken nyilvánult meg. Kilatástalanság, félelem fészkelte be magát minden magyar és német ember szívébe. Senki sem tudhatta, mikor kit rángatnak ki munkahelyéről, családja mellől. A kommunista hatalom félve egy esetleges általános népszavazás sikertelenségétől, elrendelte a nem kívánatos elemek izolálását. A 4. Ukrán Front 1944. november 13-án keltezett 0036. számú (00 – *szigorúan titkos*) határozata kimondta:

„... *egész sor településen német és magyar nemzetiségű hadköteles személyek élnek, akiket ugyanúgy, mint az ellenség katonáit, le kell tartóztatni, és hadifogolytáborba kell irányítani...*

b) *A német és a magyar nemzetiségű hadköteles személyeket, akik Kárpátontúli Ukrajna felszabadított területén élnek, külön csapatokban, listák szerint, konvoj alatt hadifogolytáborba kell irányítani.*”

E határozat alapján a megszállók hatalmát gyakorló katonai parancsnokság (комендатура) még aznap kiadta a 2. számú parancsot, mely kizárólag nemzetiségi alapon történő összeírásra szólított fel. A Kárpátalja-szerte megjelent magyar nyelvű falragaszok szövegezése a katonai parancsnokságot városparancsnokságnak titulálta. Bár az eredeti orosz fogalomnak van ilyen értelmezése is, de adott esetben ez nem helytálló, mivel ezeket nem egy városra értelmezték, hanem az egész Kárpátaljára.

A városparancsnokság 2. számú parancsa

1944. november 13.

1. Folyó év november hó 14-től három napon belül jelentkezni kötelesek a legközelebbi városparancsnokságnál mindazok a katonák és tisztek, akik a magyar és német hadsereg kötelékébe tartoztak és a felszabadított Kárpátalja területén maradtak. Jelentkezni tartoznak német és magyar nemzetiségű hadköteles egyének is 18 évtől 50 éves korig.

2. Ezen határidőn belül kötelesek ugyancsak jelentkezni mindazok, akik a magyar megszállás alatt Kárpátalján a rendőrség vagy csendőrség szolgálatában álltak.

3. Jelentkezni csak a városparancsnokságon lehet naponként reggel 9-től este 7-ig. A jelentkezés utolsó napja 1944. november 16-ika.

4. Mindenki, aki a jelentkezésnek nem tesz eleget, le lesz tartóztatva és a haditörvényszék elé kerül.

A Városparancsnokság

A következő intézkedés az összeírt férfiakat 18-tól 50 éves korig már három napra, egy kis munkára – *málenkájá rábotá* (маленькая работа, ebből honosodott meg a *málenkij robot* elnevezés) –, a háború okozta károk helyreállítására szólította fel. S eljött a szomorú november 18., amikor is megszólaltak a kisbírók dobjai a falvakban, városokban. Mit sem sejtve, egyesek vidáman indultak útnak. Gondolták, a háború borzalmai után csak jobb jöhet, a magyar ember egyébként is segítőkész. Mentek az emberek, s még menetszlopok mellett a fegyveres katonákat meglátva sem gondoltak semmi rosszra. Hogyan is gondolhattak mindazokra a borzalmakra, szörnyűségekre, amelyek a légerekben rájuk vártak? S mindez miért? Egyetlen bűnük a magyarságuk volt. Az áldozatok semmilyen bűnét nem tudták igazolni, ezeket a szerencsétlen embereket a nemzetközi jogot megsértve tették rabokká. Ez az internálás a politikai játszmák – Kárpátalja elcsato-

lása, a magyar és német lakosság megfélemlítése és a rabszolga-munkaerő biztosítása – egyetlen csapással történő megoldását jelentette.

Az NKVD (*Народный Комиссариат Внутренних Дел* = *Belügyi Népbiztoság*) 1944. december 17-i összesítése szerint, tehát egy hónap alatt 22 951 magyar és német nemzetiségű polgári személyt, katonát, menekülő katonát, csendőrt, rendőrt hurcoltak el a gyűjtőlágerekbe. Később a 0036. sz. rendelet érintettjein kívül a sztálini terror áldozataivá váltak a leszerelt vagy fogságba esett katonák, a letartóztatott magyar, német és ruszin értelmiség képviselői, akiket koncepciók perek által ítélték el (sorsuk még ma is ismeretlen), a Tyumeny környékére kitelepített német családok és a kulákok is (sorsuk még ma is ismeretlen). Így Kárpátaljáról közel 40 000 magyar, német és más nemzetiségű lakost izoláltak, tartottak fogva embertelen körülmények között. Az 1941-es adatok alapján a vidéken 233 111 fő magyarjuk és 13 222 fő németajkú lakos élt. Figyelembe véve, hogy a zsidó népesség nem volt külön kimutatva, és ezek elsősorban e két népcsoportba sorolhatók, ezért a 246 333 főből levonva az 1930-as csehszlovák népszámlálás szerinti 91 845 fő zsidó nemzetiségűt, az érintettek létszáma 154 488 fő. Vagyis az elhurcoltak létszáma a magyar- és németajkú lakosság kb. 1/4 részét jelentette, azaz minden negyedik ilyen nemzetiségű lakost. Gondoljunk csak bele, hogy a hírhedt megtorlások módszere a tizedelés volt! Ez még annál is sokkal durvább eljárás. Ma a megyében nincs egyetlen magyar család sem, akinek valamely hozzátartozója ne szenvedte volna meg ezt a poklot.

A LÁGER

Szolyván, a Latorca jobb partján, a Kopasz(*Lisza*)-hegy alatt egy út vezet Galambosra (*Holubine*). A közút jobb oldalán, a Kopaszhoz tartozó magaslaton már a 19. század végén laktanya volt. 1939-ig Magyarországnak a hegyvidéki harc körülményeire alkalmas alakulatai nem voltak. Az anyaországhoz történt visszacsatolás után a Kárpátokban szükség volt a magas hegyek között vívandó harcban is alkalmazható, speciális csapatokra, hegyi vadászokra. 1939 őszén a magyar honvédség hadrendjében létre hozták az 1. hegyidandárt három hegyivadász zászlóaljjal és néhány közvetlen alegységgel. Az 1. hegyidandár-parancsnokság állomáshelyét Szolyvát jelölték ki. Ezért a kis magyar világ idején, 1941-ben a korábbi, fentebb már említett laktanya átépült, területe bővült, új épületeket húztak fel.

*Az 1941-es kaszárnyaavatás résztvevőinek egy csoportja.
(Kárpátalja, 1994. 12. 31.)*

A szovjet megszállók forгатókönyvében fontos szerep jutott ennek a katonai laktanyának. A szovjet hadsereg itt alakította ki a GUPVI (ГУПВИ, Главное Управление По делам Военнопленных и Интернированных = *Hadifogoly- és Internáltügyi Főhivatal*) 2. sz. SZPV gyűjtőtáborát (СПВ, Сборный Пункт Военнопленных = *Hadifogolyok Gyűjtőpontja*). Ezenkívül Perecsenyben és Huszton is volt kisebb gyűjtőtábor, ahová a szovjet terjeszkedés potenciális ellenzőit, elsősorban a magyar és német férfilakosságot internálták. A táborokban az ártatlanul összegyűjtött emberekre elképzeltetlen sors várt: metsző hideg és kritikán aluli higiéniai körülmények. Mindezekhez társult az éhezés – élelmezésüket a benzines- vagy olajoshordókban főtt borsó-, kukorica- vagy marharépaes, néha 20 dkg kenyér jelentette.

Ezek következtében flekk- és hastífusz, torokgyík, vérhas ütötte fel fejét. A szolyvai lágerben a hastífusz-járvány kialakulásához még egy szerencsétlen körülmény is hozzájárult. Erről az *Orvosi Hetilap* 1983/12. számában egy cikkhez TT monogrammal ellátott szerkesztőségi kommentárban ez áll: „A tábor megszervezése kezdetén természetesen merült fel a latrina elhelyezésének kérdése. Jőmagam epidemiológiai járatlanságom folytán olyan helyet javasoltam, amely közel feküdt a tábor konyhájához. Ezért az eü. parancsnok szabályszerűen a konyhától legtávolabb eső fennsík szelén építtette fel a latrinát. Szabályszerűen jártunk el, és végül is paradox

módon ez a „szabályszerűség” vált a hastífusz járvány tragédiájának okozójává. A korszerű laktanya modern kútrendszerét annak idején a laktanya felépültekor, a fennsík alatt a Szolyva folyó (helyesen a Latorca – KS) völgyében létesítették. Ennek következtében a latrina tartalmát az őszi esőzés olyan mértékben mosta le a kútrendszert övező kerti részbe, hogy azt szinte fekáliákból álló mocsárrá változtatva, az a kútba is beszivárgott.”

A járvány naponta százezreire szedte áldozatait. A gyűjtőtáborban több ezer ember lelte halálát. Az elhalálozottakat a Galambos felé vezető út bal oldalán – a mai benzinkút térségében – jeltelen, közös sírokban temették el. A szovjethatalom titokban tartotta ezeket a sírokat. 1952-ben az utca rendezésekor az építők az előkerült csontokat az első világháborús emlékmű mellett temették el újra. 1962-ben a temetőt teljesen felszámolták, ekkor épült a benzinkút.

Akik kibírták az 1944 novemberétől 1945 áprilisáig működő gyűjtőtábor poklát, azok a hírhedt sztálini légerekbe kerültek, és talán még szörnyűbb körülmények között találták magukat. Akik a légerekből testileg és lelkileg agyongyötörten hazakerülhettek, egy életre megfélemlítve hallgattak, beszélni sem mertek szeretteiknek az átélt borzalmakról.

A szovjet politika által meghirdetett glasztnoszty (*nyíltság, 1985-től*) időszakában nyílt mód arra, hogy a kárpátaljai magyarság sorstragédiájáról egyáltalán beszélni lehessen. 1989. november 18-án a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) Beregszászon megrendezte a *Sztálinizmus kárpátaljai áldozatainak emlékkonferenciáját*. Az emlékkonferencia szervezőbizottsága nevében Dupka György, a KMKSZ felelős titkára, a megyei rehabilitációs bizottság magyar csoportjának vezetője nem mindennapi bátorsággal és odaadással vállalta fel a sztálini légerek áldozatainak kutatását. A kutatásban kiváló segítőtársa volt Alekszej Korszun KGB-ezredes, az Állambiztonsági Bizottság kárpátaljai megyei főosztályának helyettes vezetője, a megyei rehabilitációs bizottság tagja. Dupka György kezdeményezésére hirdette meg a KMKSZ, hogy minden magyar település vegye számba a saját áldozatait, emeljen emlékművet az áldozatoknak, illetve egész Kárpátalján szervezzenek gyűjtést egy emlékpark létrehozására Szolyván, a gyűjtőtábor helyén. Dupka György a kutatást a mai napig nem hagyta abba, 2014-ben summa cum laude védte meg ebben a témakörben doktori (PhD) értekezését. Kutatásainak eredményeként több mint 70 könyv és számtalan publikáció látott napvilágot, megszámlálhatatlan előadást tartott és többször vállalt TV-s, valamint rádiós szereplést ebben a témában.

AZ EMLÉKPARK

Az egykori gyűjtőtábor tömegsírhelyén a KMKSZ emlékhely létesítését kezdeményezte. Ennek alapkövét 1990. november 24-én tették le, ez egyben az első engedélyezett szolyvai megemlékezés is volt. Tóth Mihály (akkor a KMKSZ alelnöke) koordinációja mellett megkezdődött az első világháborús temető szomszédságában található egykori lágertemető-mardvány több mint egy hektárnyi területének emlékpark létrehozása céljából való kisajátítása és a szükséges tervdokumentáció elkészítése. 1992 végére az Ukrainai Lakásjavító Tervező Vállalat Ungvári Részlege (vezető tervező Asztalos Éva) elkészítette a szükséges tervdokumentációt. A kezdeményezés jelentős társadalmi támogatottságát mutatja, hogy a park létrehozását támogatandó 300 ezer rubelt meghaladó adomány érkezett magánszemélyektől, vállalatoktól. A legnagyobb összeget – 70 ezer rubelt – a Péterfalvai Határőr Kolhoz (*elnöke Biró Andor*) adományozta. A park építését jelentős összeggel támogatta, illetve más anyagi jellegű támogatásban részesítette még a Beregszászi Ruhagyár (*igazgató Fekete Sándor*), a Gáti Tenyészüzem (*igazgató Revák István*), a Nagybaktai Mezőgazdasági Kísérleti Állomás Gazdasága (*igazgató Szabelka Sándor*), valamint a Nagymuzsalyi Szovhozüzem (*igazgató Tobaka Volodimir*).

A KMKSZ-ben 1992 tavaszán végbement személyi és szervezeti átalakulások következtében az Emlékpark létrehozásáról a továbbiakban a Kárpátalja Alapítvány (*ügyvezetője Horváth Sándor*) gondoskodott. Az alapítvány megbízásából 1993-ban a Polenai Üdülőépítő Vállalat megkezdte a területrendezést és hozzálátott az emlékpark építéséhez.

1994. július 9-én Molnár Bertalan, a Területi Tanács Végrehajtó Bizottsága első elnökhelyettesének dolgozószobájában megalakult a Szolyvai Emlékparkbizottság. Az alapítók: Tóth Mihály parlamenti képviselő, Fodó Sándor, a KMKSZ elnöke, Dupka György, a megyei tanács rehabilitációs munkabizottságának tagja, Horváth Sándor, a Kárpátalja Alapítvány ügyvezetője, Molnár Bertalan, a rehabilitáltak jogainak visszaállításával foglalkozó munkabizottság elnöke. A bizottság elnökének Tóth Mihályt, titkárának Dupka Györgyöt választották, akik mai napig betöltik ezt a tisztséget. Utóbbiaknak ezúton is megköszönjük az emlékpark történetével kapcsolatos hiteles információkat.

Ezután az emlékparkbizottság – mai hivatalosan bejegyzett megnevezése: Szolyvai Emlékpark Jótékonyági Alapítvány – folytatta az Emlékpark

létrehozásával, fejlesztésével, gondozásával, karbantartásával kapcsolatos teendőket. Illetve folyamatosan megújuló személyi összetételben, sorai-ban egyesítve minden jelentősebb kárpátaljai magyar (korábban német is) társadalmi szervezet és történelmi egyház, valamint a szolyvai magyarság képviselőit, teszi ezt napjainkban is.

A Szovjetunió felbomlása és Ukrajna függetlenedése által okozott zűrzavaros állapotban, a mérhetetlen gazdasági ellehetetlenülés, a pénzromlás miatt az emlékpark építése helyi forrásokból már nem volt megvalósítható. Ezért a beruházás első üteme: az emlékpark dekoratív kerítése és a létesítmény központi elemének, az emlékfalnak a megépítése, már az anyaországi Illyés Közalapítvány hathatós támogatásának köszönhetően valósulhatott meg.

*Az 1990-ben felavatott emlékkő, háttérben az emlékfal még táblák nélkül.
(A szerző felvétele.)*

Asztalos Éva építész elfogadott tervei alapján az emlékpark központi részét képezi a közel 50 m hosszúságú emlékfal és a megemlékezéseknek teret biztosító, a pokol körtereit jelképező körszeletek alkotta fórum.

Az avatásra az 50. évfordulón, 1994. november 27-én ünnepélyes keretek között került sor. Képviseletük magukat az ukrán és magyar állami hiva-

talok. Sajnos az emlékpark avatásával kapcsolatban az anyaországi média érthetetlen hozzáállást tanúsított. Minden további kommentár helyett idézünk a *Magyarország* című lap 1995. január 13-i számában Fodó Sándorral, a KMKSZ akkori elnökével készült interjúból:

„A kárpátaljai magyarság fájdalommal és értetlenül tapasztalja, hogy gyakorlatilag kiszorult a magyar médiából. A keserű pohár 1994. november 27-én telt be: az itt élők életében sorsdöntő esemény évfordulós megemlékezéséről mondott le a Magyar Televízió, amely esemény jelentősége pedig messze túlmutatott a térség határain. Ezen a napon volt 50 éve, hogy 1944 őszén elhurcolták Kárpátalja magyar férfilakosságát, illetve annak számottevő részét a „háromnapos málenyikij robotra”, amiből azután évek lettek. [...] Az avatáson képviseltette magát Göncz Árpád köztársasági elnök, a Határokon Túli Magyarok Hivatala, a kijevei nemzetiségi minisztérium is. A főszerkesztő ígérete ellenére távol maradt viszont a Híradó stábjá, s bár a magyarországi országos napilapok itteni tudósítói valamennyien megjelentek Szolyván, másnap e lapokban egyetlen sor sem jelent meg az avatásról.”

A HŐSÖK EMLÉKMŰVE

A Szolyvai Emlékpark 0,3 ha-os részét a fentebb már említett I. világháborús katonatemető képezi, közepén egy obeliszkkal és egy hozzá tartozó jelképes sírhanttal. A Nagy Háború idején a csatározásokban elesettek holttestét és a városi kórházban sebesülésekben elhalálozottakat egy a laktanya alatt megnyitott katonai temetőben hantolták el. Ezt a környék lakossága osztrák–magyar–német katonai temetőként tartotta számon.

A temető egy katasztrófális vasúti katonai szerencsétlenség áldozatainak is végső nyughelye lett. A világháború idején történekről a korabeli sajtó a cenzúra miatt nem számolhatott be. Azonban a nép megőrizte az eseményeket emlékezetében, és ezek alapján tudjuk rekonstruálni az eseményeket. A *Kárpáti Igaz Szó* című lap egyik olvasójuk, Szalontay Tibor levele alapján figyelt fel a szolyvai járási lapban V. Turjanica írására. Az újság 1993. április 17-i számában az ukrán nyelvű cikket magyarra átültetve közölte. Ebből idézzük fel az eseményeket, valamint a katonatemető és az ott emelt emlékmű sorsát: *„1915. március 15-én borzalmas vasúti szerencsétlenség történt Szolyván. Javában folyt az első világháború, s szinte szüntelenül gördültek a katonavonatok a keleti front felé. Az osztrák–magyar hadaknak sikerült megállítaniuk az orosz offenzíva során csaknem Szolyváig előretörő cári hadsereget, a front ismét*

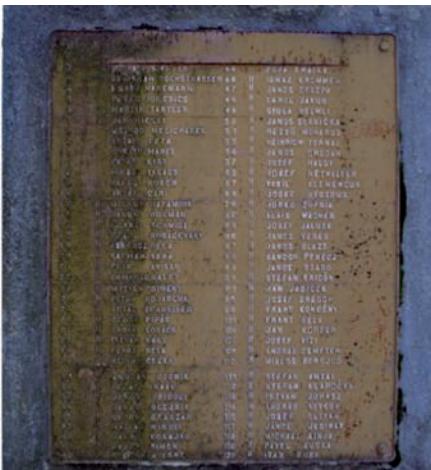
Galíciába tevődött át. És akkor is, március 15-én, éjjel Szolyváról kiindult egy katonákkal zsúfolásig megtelt szerelvény Volóc irányába...

Hogy a katasztrófa milyen okból következett be, azt ma már pontosan senki sem tudja. A vonat még alig hagyta el Szolyvát, amikor Zányki állomás közelében mintegy húsz kocsi leszakadt a vonatról, és – mivel a dolog egy lejtőn történt – egyre nagyobb sebességgel kezdett rohanni hátrafelé. Az életben maradt szemtanuk szerint sok katona megpróbált kiugrálni a szédítően száguldó vagonokból, de persze az életben maradásra nem sok esélyük volt.

A szolyvai állomáson a kocsik belerohantak egy tolató mozdonyba. Nyomban felrobbant a szerelvényhez tartozó két benzintartály és robbanni kezdtek a lőszerrek a pályaudvaron veszteglő többi katonavonaton is. Hihetetlen erejű robbanásra és pokoli tűzijátékra ébredtek a szolyvaiak azon az éjjelen. Égtek a vagonok, az emberek...

A súlyos égési sérüléseket szenvedett katonákat a kórházba vitték, ahol ma a 3. sz. középiskola áll. Mivel kevés olaj állt rendelkezésre a sebek kezeléséhez, felkérték a segítségnyújtásra a lakosságot is. A háziasszonyok gyorsan összeszedték az odahaza található étolaj-készletüket és a kórházba igyekeztek.

A katasztrófa több mint száz áldozatot követelt. A halottakat egymás mellé fektették és a gyászszertartás után a Dracsinoi utcai temetőben hantolták el őket.

Az I. világháborús emlékmű és annak egyik táblája a részleges felújítás után az ezredfordulón. (A szerző felvételei.)

Később azonban földi maradványaik átkerültek a Holubine felé vezető út mellett létesített katonatemetőbe, ahová a fronton elesett szolyvai katonákat is temették. Hosszú időn át példás rendben tartották a sírkertet, a harmincas évek derekán egy hatalmas emlékművet is emeltek az itt nyugvók emlékére. Oldalain öntöttvas táblák voltak, melyek feltüntették az elhunytak nevét és sírjaik számozását; az emlékmű csúcsán mécses égett.

Hogy hová lett ma mindez? Kinek ártott? Ki pusztította el ezeket az értékeket? A negyvenes évek végén a temető mögött valamilyen építővállalat működött. A gépkocsik, traktorok, buldózerek vezetői egyszerűbbnek tartották, ha a Demjancsi dűlőbe vezető utat »lerövidítik«: keresztülvágják gépiekkel a temetőn. Ekkor vette kezdetét a vandalizmus. Kerítését ledöntötték és összetörték, a sírhantokat letaposták, az emlékműről leszaggatták a fémből készült részeket. Az idősebb szolyvaiak emlékeznek arra is, hogy az ötvenes években a sírköveket céltáblának használták a katonák a Kopasz hegy alján létesített gyakorlótéren.

Egy időben már azt fontolgatták, hogy a temetőt teljesen felszámolják. A járási műemlékvédelmi társaságnak végül nagy nehezen sikerült ezt megakadályoznia. Az úttesten rekedt emlékművet védettebb helyre, a temető belsejébe vitték. Am a temető mindmáig nem nyerte vissza eredeti arculatát, a vandalizmus nyomait lehetetlen eltüntetni.”

Az obeliszk állításának a pontos dátumát sajnos nem tudtuk megállapítani. A szovjet korszakban talán hatósági utasításra, esetleg ösztönzésre, de

*Az I. világháborús emlékmű és annak egyik táblája 2017-ben.
(A szerző felvételei.)*

az is lehetséges, hogy elvakult kommunista hitbuzgalomból meggyalázták az emlékművet, eltüntették a hősokeket dicsőítő hazafias tartalmú magyar feliratokat, a nevek egy részét rongálással olvashatatlaná tették. De hál' Istennek az emlékmű megmaradt.

A Nagy Háború 100. évfordulójára az obeliszket – a Szolvyvai Emlékpark-bizottság felújítási projektje és a Gulág Emlékbizottság támogatása segítségével – szépen rendbehozták, ahol lehetett, a neveket olvashatóvá tették.

2018. november 19-én avatták fel a kápolna falán elhelyezett domborműves Szurmay-emléktáblát (*a Beregszászéért Alalapítvány adománya*). Vitéz uzsoki báró Szurmay Sándor tábornok, honvédelmi miniszter emlékét őrzi. Vitézi tettként értékelhető, hogy Szurmay hadteste 1914 decemberében az Uzsoki-hágónál megállította az orosz betörést, kiűzte az országba betörő, nagy túlerőben lévő orosz csapatokat. A haza védelmében elesett, illetve az 1944-es elhurcolások következtében elhunyt katonái közül többen a Szolvyvai Emlékparkban nyugszanak. Így vált a park a 20. századi tragédiák áldozatainak közös sír- és emlékhelyévé.

2024-ben az obeliszk körüli előregedett és balesetveszélyessé vált fákat kivágták, és helyükre újakat ültettek.

A HONVÉDEK SÍRJA

Az emlékparkban 1998. november 22-én koszorúzási ünnepség keretében szentelték fel a II. világháborús magyar honvédek sírhantját. Az ide átemetett hat magyar honvéd tragikus sorsát először a *Szribna Zemlja* című ukrán újság 1995 áprilisában olvasójuk levele nyomán rövid cikkben publikálta. A levelet Anatolij Dubilevics, egy Szentmiklóson élő belorusz nemzetiségű nyugalmazott katonatiszt írta. Beszámolt arról, amit apósa, a ruszin nemzetiségű, magyarul kitűnően beszélő Vaszil Sztegura, a korábbi szentmiklósi erdész halála előtt mondott el neki. Így derült fény annak a hat magyar sebesült honvédnek a szomorú történetére, akiket a szovjet hadsereg egyik katonanője gyilkolt meg. Dubilevics levelében a magyar szervezetek segítségét kérte a honvédek újratemetéséhez. Dalmay Árpád, a Beregvidéki Magyar Kulturális Szövetség (BMKSZ) elnöke felkereste a nyugalmazott századost. A vele készült beszélgetésből részletesen leírta a Kishídvég (*Paszika*) délnyugati szélén, a Latorca partján (*ma az M06-os országút és a T0726-os közút leágazása valamint a Latorca által bezárt háromszögben*) állt erdészházban történetet. Az esetről szóló írása később, 1997. augusztus 30-án a nyíregyházi *Új Kelet* című lapban jelent meg.

Sztegura a magyar honvédségben szolgált, de 1944 októberében, a szovjet megszállás idején elhagyta visszavonuló magyar alakulatát, és feleségével meghúzta magát abban az erdészházban, ahol korábban is dolgozott. „Röviddel a szovjet csapatok megérkezése előtt hat sebesült kért menedéket az erdészházban. Stegura a padláson rejtette el bajtársait. Néhány nap múlva szovjet tisztet szállásoltak be az erdészházba. Egyik dorbézolásuk során egy Ljuba nevű katonalány valamilyen okból váratlanul felment a padlásra, ahol rábukkant a sebesültekre. A részeg nő géppisztolyával öt honvédet lemészárolt, amikor a dobtárból elfogytak a töltények. A hatodik sebesült felvidéki származású lehetett, mert szlovákul könyörgött az életéért, mondván, hogy felesége és négy gyermeke várja otthon. Az emberi mivoltából kivetkezett nő azonban nem kegyelmezett: a géppisztoly tusával verte szét a sebesült honvéd fejét. Aztán leereszkedett a padlásról, és röhögve mesélte el a történetet társainak a háziak füle hallatára. A mészárlás után az erdészház mennyezete átázott a vértől.

A szovjetek nem engedték meg Stegurának, hogy eltemessék a halottakat. Megfenyegették őket, hogy a honvédek sorsára jutnak, ha bárkinek is szólnak a történekről.

Pár nap múlva elvonult a front, s az erdész és felesége csak akkor merte az éj leple alatt lehozni a padlásról és eltemetni a honvédeket. Az erdészház kertjében korábban ásott lövészárkba hantolták el őket, gondosan elegyengetve a földet, hogy ne legyen feltűnő. Senkinek sem mertek szólni, csak a szuszkói (bányafalui – KS) görög katolikus papot kérték meg, hogy titokban szentelje fel a halottak nyugóhelyét. A sír fölé szilvafát ültettek, hogy megjelöljék a helyet.” – olvashatjuk az Új Kelet említett számában.

Az erdészház és Vaszil Stegura. (Dalnay Árpád gyűjteménye.)

Vaszil Sztegura halála előtt mindezt elmondta vejenek, és megmutatta neki a sírhelyet is. Együttal arra kérte, hogy amint a helyzet megváltozik és lehetségessé válik, hozza nyilvánosságra a történeteket, szorgalmazza a magyar katonák méltó végtisztességének megadását.

Dalmay Árpád felhívta az éppen kárpátaljai látogatáson lévő Györkei Jenő magyarországi hadtörténész figyelmét az esetre, és az újratemetés ügyében segítséget kért. A hadtörténész javaslatára a BMKSZ 1996 augusztusában levélben fordult segítségért dr. Korsós László dandártábornokhoz, a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum akkori főigazgatójához. *„Levelükre Erdős László ezredes, a Honvéd Hagyományörző Iroda vezetője, a Szakértői Bizottság elnöke válaszolt. Támogatta a szövetség elképzelését, hogy a meggyilkolt honvédeknek megadják a minden embert megillető végtisztességet. S bár már jogerőre emelkedett a múlt év novemberében aláírt, a katonasírok sorsát rendező magyar–ukrán kormányközi megállapodás, az exhumálásra és újratemetésre nincs pénz sem Ukrajnában, sem Magyarországon”* – olvashatjuk a fentebb említett cikkben. Úgy tűnt, az újratemetés megvalósíthatatlan.

Időközben Györkei Jenő a *Magyar Nemzet* 1997. szeptember 23-i számában tárta a nyilvánosság elé a nem mindennapi történetet, és felháborodásának adott hangot a pénzhiány, valamint az ügyintézés elhúzódása miatt. Mittermaier László, Svédországban élő honfitársunk valószínűleg ebből értesülhetett az eset fejleményeiről, és felajánlott 1000 svéd koronát a költségekre. De az ügy még ekkor sem vett kedvező fordulatot. *„Tizenhat hónap telt el, hogy svédországi honfitársunktól megérkezett a Kárpátaljai Szövetséghez (budapesti székhelyű – KS) 123 ezer forint. Több mint egy év a bürokrácia útvesztőiben anélkül, hogy az Erdős vezette hivatal ebben az ügyben valamit tett volna”* – írta Györkei felháborodottan a *Magyar Nemzet* 1998. november 23-i számában. A BMKSZ és a Szolyvai Magyar Kulturális Szövetség együttesen azt javasolták, hogy az exhumálás után a honvédek a Szolyvai Emlékparkban közös sírban temessék el. A tragédia színhelyén pedig, a rég lebontott erdészház elhanyagolt, gazzal benőtt kertjében a volt sírok fölé emlékkeresztet állítsanak.

Végül Dupka György, a Szolyvai Emlékparkbizottság felelős titkára és Benda István, a Kárpátaljai Szövetség társelnöke hathatós közbenjárásának köszönhetően Korsós László főigazgató és Ladányi Jenő, a Fővárosi Temetkezési Vállalat igazgatója közreműködésével, magyarországi részről dr. Ravasz István hadtörténész-muzeológus alezredes vezetésével megtörtént

A hat honvéd sírja. (A szerző felvétele.)

az exhumálás. A Szolyvai Emlékparkban a hat honvéd maradványainak közös sírjára szabványos katonakeresztet állítottak. A gyászünnepeken a honvédek nemzeti színű zászlóval letakart koporsóján ott volt az adakozó Mittermaier László koszorúja is.

Tehát a tragikus sorsú hat magyar honvéd eltemetéséről egy jó érzésű ruszin házaspár a fenyegetettség ellenére az adott helyzetben méltóan gondoskodott. Újratemetésük kezdeményezője pedig egy belorusz nemzetiségű szovjet katonatiszt – az egykori ellenség katonája – volt. Azt hiszem, ezek a tények önmagukért beszélnek. A hat magyar honvéd pedig, ha kissé megkésve is, de megkapta a végső kegyeletet, immáron megfelelő környezetben, a Szolyvai Emlékpark árnyas fái alatt békében alhatja örök álmát.

AZ EMLÉKPARK BŐVÜLÉSE

1995. november 19-én, a megemlékezés alkalmával a park északi része fölött, az út mentén, az egykori lágertemető központi helyén felavatták a lágertemető emlékműjét. Az obeliszket a szolyvai Heveli Antal római katolikus plébános tervei alapján, Németország kijevi nagykövetségének támogatásával a Polenai Üdüléépítő Vállalat alkotta meg.

A parkban azon a halmon, ahová a benzinkút építésénél a megbolygatótt tömegsírokból összegyűjtött foglyok csontjait újra elhantolták, 2002. november 16-án a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közösségének kezdeményezésére kopjafát avattak és előtte emléktáblát helyeztek el.

Az ártatlan magyar és más nemzetiségű áldozatok emlékének megőrzése, nyugalmanak biztosítása érdekében, a 60. évforduló alkalmából 2004 novemberében az emlékfalra felkerültek az ismertté vált áldozatok nevei. A fekete márványtáblákon 126 település 5557 áldozatának nevét településenként vésték fel. Ma már az emlékpark nem csupán a kárpátaljaiaknak állít emléket. A 2017-ig elkészült fekete márványlapok névsorai Kárpátalja 300 településének 9426 áldozata mellett megemlékeznek a vidékkel határos térség lágéráldozatairól is, mégpedig Magyarország 26 településéről 1939 fő, Szlovákia 17 településéről 199 fő és Románia 12 településéről 159 fő neve olvasható itt. Összesen 335 település 11723 áldozatának a neve került fel az emlékpark márványtábláira.

ESZENY, TISZAÚJFALU
 Badó Endre, K. Badó Ferenc, T. Badó János, N. Badó Miklós, N. Badó Sándor, Balogh Sándor, Balla János, Balla Sándor, Banga István, Barabás Gyula, Barkaszi Kálmán, Barikó Béla, Battyányi Gyula, Bauman János, R. Berégszászi József, Bíró Imre, Csonka János, Csonka Kálmán, Danos Ferenc, Danó Árpád, Deák Tibor, Eszterhazi József, Farkas István Feka Béla, Györke Kálmán, Hadar Ferenc, Hadar Geza, Hidi József, Horváth Ferenc, Jónás Dániel, Kacsó (Palkás) Ferenc, Kacsó József, Kadas János, Kádas József, S. Kádas József, Kára Ferenc, Kára János, Kára József, Kertész József, D. Kertész József, E. Kertész József, Kisari Miklós, Kiss Béla, Komonyi Sándor, Kovács Béla, B. Kovács Dániel, B. Kovács Ferenc, B. Kovács Ferenc, D. Kovács Ferenc, K. Kovács Ferenc, K. Kovács Ferenc, Sz. Kovács Ferenc, D. Kovács János, Kovács József, M. Kovács József, Kovács Kálmán, Kovács Miklós, B. Kovács Miklós, Kulcsár Sándor, Kun Béla, Ladányi István, Mező András, Mező Miklós, Molnár Gábor, P. Molnár János, Molnár József, P. Molnár József, T. Nagy Ferenc, Nagy Kálmán, Nagy Miklós, Nagy Sándor, Orbán József, Övári Gyula, B. Papp József, Papp Károly, Papp Sándor, Petro András, Rácz János, Ráti Gábor, S. Kádas József, S. Molnár József, Sándor Miklós, Sebők Sándor, Somogyi János, Soós Zoltán, P. Szabó Dániel, V. Szabó Ferenc, D. Szabó Gyula, Szabó István, V. Szabó János, V. Szabó József, Szabó László, Szántai Miklós, T. Molnár József, Tolvaj Sándor, Tót Sándor, Turóczy Antal, Varga József, Vinda Károly.

Az emlékfal központi része és egy települési tábla. Az emlékfal táblái. (A szerző felvétele.)

2008. november 22-én a park bejáratánál szentelték fel az anyaországi segítséggel felépült Mártírok kápolnáját. A lélekharangot Vásárosnamény város közössége adományozta az emlékparknak.

Időközben a Szolyvai Emlékparkbizottság magánosította az emlékpark területét, a tulajdonjogot a Szolyvai Római Katolikus Egyházközségre ruházta. Ugyanakkor ezen emlékhely fejlesztéséről, gondozásáról, állagának fenntartásáról a Munkácsi Római Katolikus Egyházmegyével 2011 áprilisában kötött megállapodás alapján továbbra is a Szolyvai Emlékparkbizottság gondoskodik.

Az emlékparkban minden év novemberének közepére eső szombati napon megemlékezést szerveznek. Általában ezeken avatják fel az emlékpark újabb létesítményeit, emlékjeleit. 2009-től pedig ezt megelőzően a pénteki napon megtartják a GULAG–GUPVI-kutatók Nemzetközi Fórumát. Kárpátalján november 26. a sztálini terror áldozatainak emléknapja.

2013-ban avatták fel a gyermekáldozatokért állított emléktáblát. 2014-ben pedig a megemlékezésen avatták fel Raul Wallenberg svéd diplomata, a kommunista diktatúra áldozatának domborművét, Magyarország Ungvári Főkonzulátusának adományát. A dombormű alkotója az ungvári Mihajlo Kolodko szobrászművész.

2016. december 7-én az emlékpark újabb emlékjellel bővült. 70 évvel azelőtt ezen a napon végezték ki Bródy András magyar országgyűlési képviselőt és társait. Ennek emlékére szentelték fel az elhurcolt és kivégzett magyar országgyűlési képviselők, felsőházi tagok emlékművét, Mihajlo Beleny alkotását.

*Az előkerült csontok sírhantja a kopjafával. Az emlékpark 2017-ben.
(A szerző felvételei.)*

Megemlékezés 2008-ban. (A szerző felvétele.)

2017-ben az emlékfal külső oldalára 14 nagyméretű molinót erősítettek fel. Ezeken három nyelven – magyarul, ukránul és németül – ismertetik a szovjetek által elkövetett szörnyűségeket, képes beszámolót olvashatunk Kárpátalja magyar lakosságának 20. századi tragikus történetéről, valamint az e téren folyó kutatásokról. Ugyancsak felkerült az emlékfal hátsó oldalára Kárpátalja szovjet terrorjának emléktérképe, melyet Dupka György adatbázisának felhasználásával jelen sorok írója szerkesztett. Ennek segítségével térben is elhelyezhetjük az eseményeket. Az azóta már három kiadást megért papíralapú térképet széles körben terjesztik az érdeklődők körében.

2020. november 21-én a Mártírok kápolnájának falán felavatták a szolyvai légerbe zárt férfiakkal ételt hordó, életet mentő asszonyok, a szovjet katonák által meggyalázott nők emléktábláját is.

Sajnos több kárpátaljai magyar emlékműhöz, emlékhelyhez hasonlóan a Szolyvai Emlékpark sem került el a magyarellenes vandalizmus rongálásait.

2018-ban az emlékparkbizottság négy térfigyelő biztonsági kamerát szereltetett fel, azonban nem sokkal később ismeretlenek ellopták azok kábeleit és két kamerát. Tóth Mihály a *Kárpáti Igaz Szónak* még úgy nyilatkozott, hogy Szolyva lakossága mindig is maximálisan toleráns és együttműködő volt az emlékpark tekintetében, korábban az emlékhelyen még nem történt rongálás.

Az egykori lágertemető központi helyén felavatott emlékmű. Az emlékpark az újabban felavatott táblákkal 2024-ben. (A szerző felvételei.)

2020. június 13-án az emlékfal külső oldalán elhelyezett szabadtéri kiállítási anyag pannóit megrongálva találták. A rendőrség az ügyben úgy nyilatkozott, hogy amennyiben rongálás történt, a tetteseket kézre kerítik és elnyerik méltó büntetésüket, de nem kizárt, hogy a szélsőséges időjárás okozott kárt a pannókban.

2020. július 20-án hajnalban vették észre a második rongálást. Két nap múlva, július 22-én viszont már harmadik alkalommal tépték le a molinókat. Azonnal a helyszínre riasztották a szolyvai rendőrséget. Az ügygel kapcsolatban Dupka György nyilatkozatában megjegyezte: „Míg az első esetben csak kisebb, a helyszínen könnyen helyreállítható mértékben, második esetben már jelentősebben, harmadik alkalommal már helyrehozhatatlan mértékben károsodtak az Emlékpark létének lényegét ukrán, magyar és német nyelven bemutató eszközök. Immár kétséget kizáróan állítható, hogy nem természeti jelenség okozta sérülésről (melyben a rendvédelmi szervek első ízben vélték látni a károkozás okát), nem is véletlen, alkalom szülte csínytevással, hanem szándékos rongálással, az Emlékpark tudatos károsításával állunk szemben. És azt is állíthatjuk, ez utóbbi cselekmény azért történhetett meg, mert az erre hivatott szervek nem tudták (vagy nem is akarták) megtalálni, illetve azonosítani az elkövetőt, és e létesítmény védelméről sem gondoskodtak megfelelően. A károsodás mértékére való tekintettel, kénytelenek vagyunk a síratófal hátoldalán elhelyezett bemutató anyagot teljes egészében eltávolítani, és azokat újakra cserélni. Immár sokadik alkalommal szólítjuk fel a helyi rendvédelmi szervek vezetőit és a megyei szintű feletteseit is, az

elkövetők azonosítására, felelősségre vonására, és e létesítménynek mint a törvény védelme alatt álló emlékműnek és kegyeleti helyszínnek megfelelő védelméről való gondoskodásra.”

Sajnos a rongálások elkövetőit a rendvédelmi szervek máig nem tudták kézre keríteni és felelősségre vonni.

2020 decemberében a Kárpátaljai Szövetség anyagi támogatásával új, biztonságosabb térfigyelő kamerarendszerrel látták el az emlékpark területét, a kamerák által sugárzott felvételek láthatók a Szolyvai Emlékpark honlapján is. A szabadtéri kiállítási anyag megrongált pannói helyett Magyarország Ungvári Főkonzulátusának támogatásával újakat nyomtattak, ezeket 2021 tavaszán szerelték fel.

A három nyelvű szabadtéri kiállítás átdolgozott anyagát kiállítási tárgyakkal, levéltári és magángyűjteményből származó levéltári dokumentumokkal, GULAG–GUPVI tematikájú kiadványokkal kibővítve pedig állandó kiállításaként 2021. február 25-én, a kommunista diktatúra emléknapján avatták fel az ősi munkácsi vár egyik termében.

ZÁRÓ GONDOLATOK

Szolyva a magyar nép tragikus sorsának jelképe. A park a Kárpát-medence szintjén is egyedi szimbóluma lett az emlékezésnek – a kárpátaljai és az egyetemes magyarság 20. századi Golgotája. A nyilvánosságra került levélrészleteknek talán sikerül átadni egy töredékét annak, ami kálváriájuk során ezeknek az egyszerű embereknek a lelkében lejátszódott. A kárpátaljai magyarság sors-tragédiájának megismeréséhez a dokumentumkiadványok mellett hozzájárul Nagy Zoltán Mihály *A Sátán fattya (Hatodik Síp Budapest–Ungvár, 1991)* című regénye, főleg annak Schober Ottó általi 1992-es színpadi adaptációja, amelyet a dramaturg rendezésében a Beregszászi Népszínház nagy sikerrel adott elő Kárpátalja-szerte és az anyaországban. Később elkészült a regény rádiós feldolgozása, majd pedig játékfilm született Zsigmond Dezső rendezésében és Tarpai Viktória, a beregszászi színtársulat színésznőjének főszereplésével.

Az emlékparkot mutatja be jelen sorok írója 1997-ben saját költségén kiadott *Kirándulások Kárpátalján* című képeslapsorozatának egyik lapja. Ezen lap közel 1000 példányát az emlékpark gondozóinak átadva igyekeztünk a forgalmazásából befolyt jövedelemmel segíteni a park fenntartását.

Az emlékpark felavatása óta minden év novemberében Kárpátalján és szerte a világon az áldozatokra emlékezik mindenki, az is, aki gyászol

valakit, és az is, aki elítéli az ehhez hasonló gaztetteket. Sajnos az ukrán állam hivatalosan a mai napig sem foglalt állást ebben a kérdésben, nem kért bocsánatot az áldozatoktól és hozzátartozóiktól, sem erkölcsileg, sem anyagilag nem kárpótolta őket. Egyetlen pozitívum, hogy a Kárpátaljai Megyei Tanács elismerte a történeteket, és igyekszik a maga szerény módján kis segélyben részesíteni az áldozatokat.

A szerző által 1997-ben kiadott képeslap